

Myntfunn fra vikingtiden på Møllerodden

av

Roy Kristiansen

Innledning

For 140 år siden ble det gjort et eventyrlig myntfunn av en liten jente som gikk og samlet blomsterjord under en av de store eikene på nordsiden av Mølleroddveien, ca 100 m fra stranden, ikke langt fra Fuglevik gård på Kråkerøy.

t. v: Fra Mølleroddveien. Kan dette ha vært gjemmestedet for myntene?

t. h: Ca 100 meter fra stranden i Mølleroddveien. Fotos: Roy Kristiansen.

Da hun strakte hånden inn i en fjellklove for å rake fram jord under løvet, fant hun til sin forundring en hel del fremmede mynter. Det var ca. 80 stykker av dem, pluss en liten sølvbarre. Det var anglo-saksiske mynter fra vikingtiden, og var penner preget med portrett av kong Æthelred II av England (978-1016). Så langt Erling Johansen i Kråkerøy-boka.

Jeg leste om dette for over 60 år siden, og kom på tanken i vinter at disse myntene måtte vel fortsatt befinne seg i Myntkabinettet på Kulturhistorisk Museum i Oslo. Noen kjenner til funnet fra Fuglevik, kort omtalt i Kråkerøyboka. Myntfunn har alltid vært spennende og verdifulle historiske dokumentasjoner. Og myntfunnet fra Mølleroddsveien er jo et spennende stykke Kråkerøy-historie fra vikingtiden siden myntene er preget omkring år 1000. På den tiden lå forøvrig havet tre meter høyere enn i dag, og den eller de som gjemte myntene har kunnet seile omtrent helt inn til gjemmestedet og har kanskje hatt det travelt, for de rakk tydeligvis aldri å komme tilbake for å hente skatten. Historien bak får vi aldri vite, hvor de kom fra eller om det var et røvertokt etter plyndringer i England eller andre steder i Vest-Europa.

Mange kjenner til utgravningene i Hvaler kirke i 1953-1954 under ledelse av Erling Johansen, fylkeskonservatoren og Ivar Bruu, hvor det ble funnet over 1000 mynter under kirkegulvet, og det fjerde største kirke-funn i Norge (Skaare 1976, 1988, Svarstad 1954). I 1983 ble det gjort et marinarkeologisk vrakfunn av mynter ved Hollenderbåen, sør for Søndre Sandøy (Skaare 1986), i hovedsak svenske mynter, men langt yngre enn myntfunnet fra Kråkerøy.

Jeg kontaktet Svein Harald Gullbekk ved Myntkabinettet, som er professor i numismatikk og gjorde en forespørsel om dette funnet var tilgjengelig i samlingene for å skrive om det i Kråkerøy historielags årbok. Han mente det var en god idé, og et møte ble arrangert på Myntkabinettet tidlig på vinteren 2020.

Geografi

Møllerodden, (UTM33 6568670.18 N, 268321.17 Ø), er et lite tettsted litt nord for Fuglevik gård, beliggende ytterst ved Glommas utløp på østsiden av Kråkerøy, nå Fredrikstad kommune. På Kråkerøy har det vært bosetting siden steinalderen, noe som er grundig beskrevet etter omfattende arkeologiske undersøkelser av Erling Johansen på 1940 og 50-tallet, og godt beskrevet i Kråkerøyboka og av Nilsen (2019).

Vi vet imidlertid lite eller intet om bosettingen på Kråkerøy under vikingtiden siden de eldste gårdene er adskillig yngre, og på grunn av havnivået dengang besto Kråkerøy av en rekke småøyer. Etter bronsealderen, som vi har spor av, kom et 1500-årig tidsrom uten spor av mennesker. Nesten alle kjente gårder på Kråkerøy oppsto etter svartedauen, bortsett fra at det trolig var gård på Bjølstad.

Historikk

Myntkabinettets funnprotokoll 1877-1932 gir en full oversikt over alle myntene som er registrert, totalt 80 mynter pluss en liten sølvbarre. I protokollen er det også oppgitt hvor myntene er preget, samt myntmesterens navn, men ikke finnerens navn. Se tabell.

MYNTKABINETTETS FUNNPROTOKOLL

1877 - 1932

No.	Locality	Species	Year	Page
23	San Juan	Ende, sp. l. l.	1871	52
24	"	" sp. l.	1871	"
25	"	" "	1871	"
26	"	" Eubanus	1871	"
27	"	" G. l. l.	1871	"
28	"	" G. l. l.	1871	"
29	"	" G. l. l.	1871	"
30	"	" G. l. l.	1871	"
31	"	" G. l. l.	1871	"
32	"	" G. l. l.	1871	"
33	"	" G. l. l.	1871	"
34	"	" G. l. l.	1871	"
35	"	" G. l. l.	1871	"
36	"	" G. l. l.	1871	"
37	"	" G. l. l.	1871	"
38	"	" G. l. l.	1871	"
39	"	" G. l. l.	1871	"
40	"	" G. l. l.	1871	"
41	"	" G. l. l.	1871	"
42	"	" G. l. l.	1871	"
43	"	" G. l. l.	1871	"
44	"	" G. l. l.	1871	"
45	"	" G. l. l.	1871	"
46	"	" G. l. l.	1871	"
47	"	" G. l. l.	1871	"
48	"	" G. l. l.	1871	"
49	"	" G. l. l.	1871	"
50	"	" G. l. l.	1871	"
51	"	" G. l. l.	1871	"
52	"	" G. l. l.	1871	"
53	"	" G. l. l.	1871	"
54	"	" G. l. l.	1871	"
55	"	" G. l. l.	1871	"
56	"	" G. l. l.	1871	"
57	"	" G. l. l.	1871	"
58	"	" G. l. l.	1871	"
59	"	" G. l. l.	1871	"
60	"	" G. l. l.	1871	"
61	"	" G. l. l.	1871	"
62	"	" G. l. l.	1871	"
63	"	" G. l. l.	1871	"
64	"	" G. l. l.	1871	"
65	"	" G. l. l.	1871	"
66	"	" G. l. l.	1871	"
67	"	" G. l. l.	1871	"
68	"	" G. l. l.	1871	"
69	"	" G. l. l.	1871	"
70	"	" G. l. l.	1871	"
71	"	" G. l. l.	1871	"
72	"	" G. l. l.	1871	"
73	"	" G. l. l.	1871	"
74	"	" G. l. l.	1871	"
75	"	" G. l. l.	1871	"
76	"	" G. l. l.	1871	"
77	"	" G. l. l.	1871	"
78	"	" G. l. l.	1871	"
79	"	" G. l. l.	1871	"
80	"	" G. l. l.	1871	"
81	"	" G. l. l.	1871	"
82	"	" G. l. l.	1871	"
83	"	" G. l. l.	1871	"
84	"	" G. l. l.	1871	"
85	"	" G. l. l.	1871	"
86	"	" G. l. l.	1871	"
87	"	" G. l. l.	1871	"
88	"	" G. l. l.	1871	"
89	"	" G. l. l.	1871	"
90	"	" G. l. l.	1871	"
91	"	" G. l. l.	1871	"
92	"	" G. l. l.	1871	"
93	"	" G. l. l.	1871	"
94	"	" G. l. l.	1871	"
95	"	" G. l. l.	1871	"
96	"	" G. l. l.	1871	"
97	"	" G. l. l.	1871	"
98	"	" G. l. l.	1871	"
99	"	" G. l. l.	1871	"
100	"	" G. l. l.	1871	"

**Kopi av en side i
funnprotokollen i
Myntkabinettet 1880 av
totalt 3 1/2 side.**

Alle myntene, bortsett fra en, er anglosaksiske mynter preget i kong Æthelred II's regjeringstid (978-1016) i England.

Funnet er registrert og kjent som FUGLEVIK funnet, og vil bli brukt i det påfølgende. Myntene er fordelt på fire skuffer eller brett med etiketter og notater.

Førsteinntrykket var imidlertid ikke særlig imponerende, idet kvaliteten er gjennomgående dårlig og mye fragmentert, brukket og sjelden hele eller perfekte.

Ett av fire brett med mynter fra Fuglevik-funnet.

Myntene ble sendt til Myntkabinettet, men som sagt, ganske fragmentert siden, finneren eller mer trolig en voksen, hadde brutt i stykker mange av myntene for å teste om det var sølv, et dårlig eksempel på hvordan man skal forholde seg til fornminnefunn, hvilket også ble påpekt i Fredriksstad Tilskuer 1880, også sitert i Dagbladet 27. august 1880. Se <http://kråkerøy.net/content/109-myntfunn> og jeg siterer følgende:

«.... henimot 80, hvoraf dog desværre en mængde var itubrukket, da de kom Universitetet ihende, fordi saa mange personlig skulde overbevise sig om, at de meget tynde mynter virkelig var af sølv. Universitetet er meget taknemmeligt for dette fund, derfor det er af megen interesse.

Det lønner sig ogsaa meget godt for finderne af indsende slige sager; i nærværende tilfælde har Universitetet udbetalt dem 61 kroner, medens mynternes sølv-værdi kun var højst ringe. Og ikke ubetydelig større vilde erstatningen været, om man ikke skulde have tilfredsstillet sin nysgjerrighet ved at brække saa mange av myntene over. Det er en regel, som altid burde befølges; og som oftest vil lønne sig godt, at man ved optagelsen af oldsager af jorden bør være yderst varsom og helst, om omstændighederne tillader det, tilkalde sagkyndiges bistand, inden man tager noget bort, da endog stillingen, hvori det fundne ligger, kan være af stor interesse.»

Så moralen i slutten av artikkelen er: Finner du oldsaker – ikke rør, men kontakt fylkes-arkeologen! Gjelder fortsatt i dag.

To av de beste myntene fra Mølleroddveien (Screen 2013).

*Lewes (L/ÆƿE), Leofƿine (Leofwine). Obv. +Æ-ÐELRÆD REX ANGLOX.
Rev. +LEOFFINE MTO L/ÆƿE. Hild. 1447, Holst 1943a, 18. Same rev.
die as 228. FC no. 52.19. UMK, Fuglevik hd.
Lewes (L/ÆƿE), Leofƿine (Leofwine). Obv. +Æ-ÐELRÆD REX ANGLOX.
Rev. +LEOFFINE MTO L/ÆƿE. Hild. 1447, Holst 1943a, 19. Same rev.
die as 227. FC no. 52.20. UMK, Fuglevik hd.*

Teksten på de to myntene og noen referanser fra Screen (2013).

Kronologisk oversikt

Etter registreringen i 1880 finnes noen få spredte referanser, men ingen nærmere beskrivelse av myntene. Men i 1943 gir Holst en status over alle uten- og innenlandsfunn i Norge nedlagt før 1100. Da er antall mynter fra Fuglevik redusert til 56 inkludert en rekke fragmenter. I tillegg til myntsted og myntmester er det også oppgitt vekt på myntene og nummer etter Hildebrand. Se tabell 1. Dessuten identifiserte han en sacherpenning fra slutten av 10. århundre. Det er tydelig at antallet er redusert i forhold til det opprinnelige.

Numismatikeren og professor ved Myntkabinettet (UiO) ved Kulturhistorisk museum, Kolbjørn Skaare (1931-2017) tok sin doktorgrad i 1976, og skriver også om funnet fra Fuglevik og sier følgende: «Myntfunnet er registrert 10. og 20. august 1880, og sier at det opprinnelig ble funnet ca 80 mynter og en liten sølvbarre på 2.8 gram. Det sies at flere av myntene er ødelagt av finneren for å teste om det var sølv. Total vekt på 61 mynter er oppgitt til 57.98 gram. Og myntene er nedgravd etter ca. 991.»

Han skriver videre: «ca. 62 anglosaksiske pennyer, inkludert 6 små fragmenter av usikker type fra ca. 979/85 - ca. 991/7, en kuttet halfpenny, et kuttet fragment og 24 fragmenter. Og ca. 17 sølvmynter, ikke klassifisert.» I 2014 var dr. Elin Screen ferdig med sitt store 2-binds verk om anglo-saksiske mynter funnet i Norge hvor hun gjør en gjennomgang og fullstendig revisjon av myntene, inkludert Fuglevik-funnet.

Og fordi mange av myntene er borte siden det opprinnelige funnet fra august 1880, prøver hun å forklare hva som har skjedd underveis. Således har Screen (2013) oppdatert oss og gått igjennom myntfunnet og kommentert og avbildet de gjenværende myntene. Innledningsvis gjentar hun det som allerede er sagt tidligere at det var opprinnelig ca. 80 mynter og Myntkabinettet kjøpte 38 mynter og noen fragmenter. Men 49 mynter og større fragmenter er listet opp av Stenersen¹ noe senere.

Så i 1943, da Holst gikk igjennom, var han istand til å identifisere 49 mynter og 20 fragmenter, men han antyder også at fem mynter mangler, men sier også at noen duplikater synes å ha havnet i samlingen til Bredo Morgenstjerne (myntsamler). Sistnevnte mottok to anglosaksiske duplikater fra et uspesifisert funn fra 15. september 1880. Dette er i tråd med skikken da Stenersen eller hans etterfølgere har brukt fem mynter fra Fuglevik i bytte med samlere.

Noen andre detaljer kommer også frem, men det er fortsatt et mysterium hvor alle myntene havnet. Katalogen på Myntkabinettet omfatter i dag 47 anglosaksiske mynter og 14 fragmenter. Sølvbarren som ble funnet sammen med myntene i 1880 finnes i Oldsakssamlingens samling.

Gullbekk & Sættem (2019) har nylig skrevet en bok om norske myntfunn i fra 1050-1319, slik at funnet fra Møllerodden ikke er med i registrerte funn i Østfold fordi de ble nedlagt før år 1000.

Æthelred II

Avbildningene på myntene er kong Æthelred II (978-1016), konge av England.

¹ L.B. Stenersen var professor og bestyrer av Myntkabinettet 1877-1918.

Han fikk tilnavnet «the Unready», eller den rådville (Lavalle 2008). Men hvem var denne kongen av England? Han ble bedre kjent for sine feil enn for sin suksess som konge!

Foregående side: Illustrasjon av kong Æthelred the Unready (Bennett 2020) og over, en av myntene preget i hans regjeringstid.

Han var yngste sønn av kong Eadgar (959-975), som var gift 2. gang med Ælfthryth, mor til Æthelred. Han var gift med Emma av Normandie. Det sies at han hadde minst 16 barn og døde 48 år gammel. Æthelreds regjeringstid (979-1013/1014-1016) var plaget av stadige invasjonjer av vikinger og plyndringsferder. I 994 ankom dansk kongen Svein Tveskjegg (ca.960-1014), sønn av Harald Blåtann, og Olav Tryggvason opp Themsen med 94 skip til London, og Æthelred måtte betale 1600 pund sølv for å få fred, og neste gang 2000 pd.

Han betalte mye i danefæ for å holde vikingene unna, men 13. november 1002 beordret kongen en voldsom massakre av de norrøne vikingene bosatt i England. Men i de fire følgende år herjet og plyndret Svein på Englands kyst inntil Æthelred betalte 30000 pd. sølv for fred og fordrev kongen en kort tid til Normandie. Men Svein døde etter kort tid, og Æthelred returnerte til tronen.

Da han døde, tok den danske vikingkongen Knut (1016-1035) makten, som forøvrig giftet seg med Emma, enken etter kong Æthelred! Æthelred IIs mynter fikk en varig innflytelse på vikingenes mynter. Den første norske mynten er som en ren kopi av Æthelreds CRUX-penny, men selvsagt med ny omskrift med Olav Tryggvasons navn. Olavs mynter får du ikke tak i, de finnes bare i noen få eksemplarer, men en penny fra Æthelred er innenfor rekkevidde. Minst 15 forskjellige typer er preget under Æthelred II.

Kong Eadgar, far til Æthelred II, innførte i 973 en ny myntreform og Skaare (1976) skriver at etter 973 kom det en kontinuelig strøm av anglo-saksiske pennyer til Norge de neste 80 år etter forrådet av materiale å dømme. Bennett (2020) har utdypet denne reformen nylig, samt utmyntingen under Æthelred. Fuglevik-funnet består nesten 98% av pennyer av den såkalte Crux-typen og reflekterer den første Danegjelden i tiden 991-994.

Epilog

Avslutningsvis kommer et høyst aktuelt spørsmål: Hvem var denne jenta som samlet blomsterjord og fant myntskatten? Og hvem var hennes foreldre og hvem innleverte myntene? I følge likningsprotokollen fra 1884 bodde det ca 30 familier på Møllerodden og Fuglevik. De aller fleste jobbet på Bjørneby-bruket, anlagt 1868 på Smertu, som sagmestere, tømmere og stablere. Dessverre var det ikke oppgitt finner og innleverer av myntene, og trolig kan ingen besvare det så sant ingen nålevende slektninger på Kråkerøy har hørt om det.

Min egen familie på farssiden etablerte seg på Møllerodden 1875 hvor min tippoldefar Tøger Simensen (1845-1931) kom fra Rakkestad og jobbet på Bjørneby-bruket. De fikk fem barn, hvorav hans eldste datter Sima (Tøgersdatter) (1867-1934), født på Varteig prestegård, var min oldemor, gift med min oldefar Bernhard Marentius Kristiansen (1867-1943). De andre barna ble også født her. Kunne det være en av hans døtre som hadde funnet myntskatten?

Min oldemor var 13 år i 1880, men de andre barna var yngre eller ikke født. Så vidt jeg kan se, foreligger det ikke andre anglosaksiske myntfunn fra Æthelred II i Østfold. Funnet fra St. Olavs voll i Sarpsborg 1852 inneholder bl.a. tre anglosaksiske mynter, men av yngre alder (Screen 2013).

TABELL 1 OVERSIKT OVER MYNTFUNNENE PÅ MØLLERODDEN, FUGLEVIK. Etter Holst 1943, Screen 2013.

Screen 2013 Nr.	Myntsted originalnavn	Dagens navn	Myntmester	Vekt gram	Tilstand Kvalitet
113	Eoferwic	York	Farmann	1.15	komplett
117	ukjent		ukjent	0.40	fragment
136	Scetesbyrig	Shaftesbury	Æthelgar	0.83	skadet
147	usikker			0.	fragment
153	Grantabriege	Cambridge	Ælfric	1.21	komplett
155	Grantabriege	Cambridge	Asketill	1.31	komplett
161	Cæntwarabyrig	Canterbury	Eadweald	0.91	brukket
166	Cæntwarabyrig	Canterbury	Leofstan	1.23	ukomp.
168	Cæntwarabyrig	Canterbury	?	0.76	ukomp
171	Cæntwarabyrig	Canterbury	Lifing	1.03	skadet
174	Cæntwarabyrig	Canterbury	?	0.15	fragment
175	Leigeceaster	Chester	Ælfolan	1.17	Brukket/skadet
176	Leigeceaster	Chester	?	0.78	fragment
186	Colenceaster	Colchester	Wulfwine	1.03	brukket/skadet
195	Eaxeceaster	Exeter	Eadric	1.22	brukket
197	Eaxeceaster	Exeter	Goda	1.18	ukomplett
198	Eaxeceaster	Exeter	Hunwine	1.27	ukomplett
199	Eaxeceaster	Exeter	Luda	0.88	ukomplett
213	Gifelceaster	Ilchester	God	1.14	ukomplett
226	Læwes	Lewes	Ælfnoth	1.14	brukket
227	Læwes	Lewes	Leofwine	1.42	komplett
228	Læwes	Lewes	Leofwine	1.55	skadet
236	Lincolne	Lincoln	Leofman	0.66	fragment
240	Lincolne	Lincoln	Ubeinn	1.22	skadet
246	Lundene	Lincoln	Ælfnoth	1.11	brukket
251	Lundene	London	Ælfweard	1.07	skadet
252	Lundene	London	Ælfweard	1.20	brukket
261	Lundene	London	Eadmund	1.04	skadet

268	Lundene	London	Eadweald	0.59	fragment
275	Lundene	London	God	1.33	brukket
279	Lundene	London	Goldwine	1.07	brukket
280	Lundene	London	Goldwine	0.98	skadet
281	Lundene	London	Goldwine	0.36	fragment
290	Lundene	London	Wulfstan ?	0.46	fragment
297	Lundene	London	ukjent	0.55	fragmenter
304	Limene	Lymne	Leofric	1.31	skadet
309	Mældune	Maldon	Ælfwine	1.11	komplett
316	Northwic	Norwich	Manning	1.04	skadet
322	Rofeceaster	Rochester	Siduwine	1.50	skadet
324	Suthgeweore	Southwark	Ælfric	1.29	hull
326	Suthgeweore	Southwark	Æthelweard	1.01	brukket
334	Suthgeweore	Southwark	?	0.72	fragment
341	Suthgeweore	Southwark	Healwulf	1.23	brukket
342	Suthgeweore	Southwark	Heawulf	0.56	fragment
362	Theodford	Thetford	Eadweard	1.24	skadet
386	Wiltune	Wilton	Sæwine	1.41	skadet
391	Winceaster	Winchester	Ælfsige	1.44	skadet
397	Winceaster	Winchester	Beorhtnoth	1.45	komplett
400	Winceaster	Winchester	Beorhtsige	1.49	brukket
401	Winceaster	Winchester	Beorhtsige	1.47	skadet
403	Winceaster	Winchester	Beorhtsige	1.48	brukket
415	Wihraceaster	Worcester	Durand	1.54	brukket
418	Eoferwic	York	Cellah ?	1.52	skadet
462				0.31	fragment
470				0.35	fragment
498				0.03	fragment
499				0.04	fragment
500				0.01	fragment
501				0.11	fragment
502				0.14	fragment
503				0.09	fragment

I perioden 973-1066 holdt den anglosaksiske pence et høyt sølvinnhold som var >83% Ag (sølv) (Skaare 1976).

Det er publisert kjemiske analyser på en rekke mynter, og tabellen i Screen (2013) oppgir metallanalyser av Æthelred-mynter som viser: 88.5-93.9% sølv, 0.10-0.38 % gull, 4.3-12.1 % kopper og < 2% sink.

Takk

En stor takk til professor Svein Harald Gulbekk og hans assistent Olav Elias Gundersen ved Myntkabinettet, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo for tilgang til myntmateriale fra Fuglevik, og tillatelse til fotografering.

Referanser:

- Bennett, G. 2020. *The English coinage from Edgar to Aethelred*. *Coin News*, 57: 41-43
- Gullbekk, S.H. & Sættem, A. 2019. *Norske myntfunn 1050 - 1319. Penger, kommunikasjon og fromhetskultur*. Dreyer forlag. 566 sider.
- Holst, H. 1943. Uten- og innenlandske mynter i norske funn, nedlagt før år 1100. *Nordisk numismatisk årsskrift 1943*: 57 -112
- Kjellvik, R. Om Kråkerøys største funn av oldtidsmynter. Om Kråkerøy. <http://kråkerøynet/content/109-myntfunn>
- Kråkerøy. *En østnorsk kystbygd*. Utgitt av Kråkerøy kommune. 1957. 616 sider.
- Lavelle, R. 2008. *Aethelred II, King of the English*. The History Press Ltd. 235 sider
- Nilsen, J.O. 2019. *Med rørtang og graveskje. En biografi om arkeologen Erling Johansen*. Kystforlaget. 207 sider.
- Screen, E. 2013. *Sylloge of coins of the British Isles 65. Norwegian collections. Part I. Anglo-Saxon coins to 1016*. The British Academy by Oxford University press and Spink & Son limited. 413 sider.
- Screen, E. 2014. *Small doors on the Viking age: The Anglo-Saxon coins in Norway project*. *British Academy review*. 24: 41-43
- Skaare, K. 1976. *Coins and coinage in Viking-age Norway: the establishment of a national coinage in the XI century, with a survey of the preceding currency history*. Universitetsforlaget.
- Skaare, K. 1986. *Mynter fra et vrakfunn ved Hvaler*. Norsk Sjøfartsmuseum, Årsberetning 1986: 93-108
- Skaare, K. 1988. *Myntfunn fra Hvaler kirke. Østfoldarv. X. Kulturhistorisk årbok 1988*:124-148
- Svarstad, C. 1954. *Myntfunnet ved Hvaler kirke*. Fredrikstad blad. 4. desember 1954